

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.33>

W SPRAWIE POSZCZEGÓLNYCH KWESTII ZAPEWNIENIA ODSZKODOWANIA PRZEZ STRONĘ OSKARŻAJĄCĄ ZA POŚREDNICTWEM INSTYTUCJI ARESztOWANIA MAJĄTKOWEGO

Anastasiia Bazhenova

*Śledczy Oddziału Śledczego Wydziału Policji nr 1 Odeskiej Rejonowej Komendy Policji nr 1
Komendy Głównej Policji Narodowej w Obwodzie Odeskim, aspirant Katedry Postępowania Karnego
Odeskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Odessa, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-4652-0330

e-mail: 7060310@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono badaniu poszczególnych kwestii zapewnienia odszkodowania przez stronę oskarżającą za pośrednictwem instytucji aresztowania majątkowego. Zaproponowano udzielenie pokrzywdzonemu prawa do żądania odszkodowania za krzywdę wyrządzoną mu przez przestępstwo, żądania aresztowania depozytów, środków na rachunkach, mienia podejrzanego, oskarżonego, otrzymania należnej mu nieruchomości, zajętej od niego przez stronę oskarżającą, otrzymania należnej mu nieruchomości, zajętej od osoby, która popełniła wykroczenie karne. Uzasadnia się konieczność przyznania powodowi cywilnemu lub jego przedstawicielowi prawa do złożenia wniosku przed detektywem, śledczym, prokuratorem, sędzią śledczym, sądem o podjęcie działań zabezpieczających zgłoszony przez niego pozew, a także postanowienie, że śledczy na wniosek pokrzywdzonego, powoda cywilnego lub z własnej inicjatywy jest zobowiązany do podjęcia działań w celu zabezpieczenia powództwa cywilnego. Proponuje się zobowiązanie śledczego, prokuratora do podjęcia niezbędnych środków w celu zidentyfikowania i przeszukania majątku, na który można nałożyć areszt, do zapewnienia bezpieczeństwa majątku do czasu rozstrzygnięcia sprawy karnej w postępowaniu sądowym, w szczególności poprzez zajęcie majątku, na który nałożono areszt.

Słowa kluczowe: pokrzywdzony, powód cywilny, śledczy, prokurator, areszt majątkowy.

ON CERTAIN ISSUES OF PROVIDING DAMAGES BY THE ACCUSATION THROUGH THE INSTITUTE OF ARREST OF PROPERTY

Anastasiia Bazhenova

*Investigator at the Investigative Division of the Police Department № 1
Odesa District Police Department № 1*

*Main Directorate of the National Police in Odesa region,
Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure
Odesa State University of Internal Affairs (Odessa, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-4652-0330

e-mail: 7060310@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of certain issues of ensuring compensation for damages by the prosecution through the institution of seizure of property. It is proposed to give the victim the right to demand compensation for damage caused to him by a criminal offense, to demand seizure of deposits, funds in accounts, property of the suspect, accused, to get back the property belonging to him, confiscated from him by the prosecution, to receive property belonging to him, committed a criminal offense. It substantiates the need to give the civil plaintiff or his representative the right to petition the coroner, investigator, prosecutor, investigating judge, court to take measures to ensure their claim, as well as the provision that the investigator at the request of the victim, civil plaintiff or on its own initiative take measures to secure a civil lawsuit. It is proposed to oblige the investigator, prosecutor to take the necessary measures to identify and search for property that may be seized, to ensure the safety of property until the criminal proceedings in court, in particular by confiscating property that is seized.

Key words: victim, civil plaintiff, investigator, prosecutor, seizure of property.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО

Анастасія Баженова

слідчий слідчого відділення відділу поліції № 1

Одеського районного управління поліції № 1

Головного управління Національної поліції в Одеській області,

аспірант кафедри кримінального процесу

Одеського державного університету внутрішніх справ (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4652-0330

e-mail: 7060310@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих питань забезпечення відшкодування збитків стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно. Запропоновано надати потерпілому права вимагати відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням, вимагати накладення арешту на вклади, кошти на рахунках, майно підозрюваного, обвинуваченого, отримувати назад належне йому майно, вилучене в нього стороною обвинувачення, отримувати належне йому майно, вилучене в особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Обґрунтовується необхідність надання цивільному позивачу чи його представнику права клопотати перед дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом про прийняття заходів забезпечення заявленого ними позову, а також положення, що слідчий за клопотанням потерпілого, цивільного позивача або зі своєї ініціативи зобов'язаний ужити заходів щодо забезпечення цивільного позову. Пропонується зобов'язати слідчого, прокурора вживати необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, забезпечення збереження майна до вирішення кримінального провадження в судовому розгляді, зокрема, шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт.

Ключові слова: потерпілий, цивільний позивач, слідчий, прокурор, арешт майна.

Вступ. Намагання України до інтеграції з Європейським Союзом виражено в тому числі через оновлення національного законодавства згідно із законодавством ЄС. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України дев'ять років тому кардинально змінило порядок кримінального судочинства і стало новим кроком на шляху приведення національної правової системи до стандартів ЄС, у тому числі в частині дотримання прав учасників кримінального провадження. Після прийняття до КПК України 2012 року внесено багато змін і доповнень, але окремі напрями процесуальної діяльності залишаються дискусійними й потребують подальшого наукового розроблення, урахування законодавцем і впровадження в практичну діяльність. На нашу думку, однією із загальних наукових проблем у вказаному КПК України залишається встановлення розумного балансу між правом потерпілого бути захищеним державою в особі правоохоронних органів, суду, поновлення своїх порушених кримінальним правопорушенням прав. З іншого боку, необхідно дотримати процесуальні права осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності.

Інтереси потерпілого потрібно враховувати саме в контексті дотримання нормативних вимог щодо виконання завдань кримінального провадження, визначених у ч. 1 ст. 2 КПК України. При цьому Закон передбачає, а саме абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України, що слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні. Але вказане формулювання, що «слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів», неповною мірою може забезпечити відшкодування (компенсацію) шкоди. Очевидним є той факт, що в КПК України в цій частині є певні упущення, які не дають можливості насамперед стороні обвинувачення виконати вказані нормативні вимоги ч. 1 ст. 2 КПК щодо завдань кримінального провадження в частині захисту особи (у тому числі потерпілого), суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, у тому числі потерпілого.

На наш погляд, з метою покращання вказаної діяльності необхідно звернутися до досвіду, напрацьованого кримінально-процесуальним законодавством минулого часу, а також законодавством країн ближнього та далекого зарубіжжя.

Основна частина. Питаннями дослідження інституту накладення арешту на майно в різні періоди займалися такі науковці, як О.М. Бондаренко, О.В. Верхогляд-Герасименко, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, Г.М. Куцкір, Д.В. Лісниченко, С.М. Смоков, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, О.Г. Шило, А.Е. Шасна й інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, одним із недостатньо вивчених напрямів залишається вдосконалення процесуального статусу потерпілого, цивільного позивача в контексті обов'язку забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно. Більшість досліджень висвітлюють правову природу та процесуальний порядок арешту майна під час досудового розслідування, проблемні питання застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, проблеми недоторканності майна осіб, на яке накладається арешт. Що стосується питань забезпечення відшкодування збитків стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно, то окремі напрями вказаної діяльності недостатньо вивчені та потребують дослідження. Указані обставини

зумовлюють потребу дослідження забезпечення відшкодування збитків стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно.

Метою статті є вивчення окремих напрямів забезпечення відшкодування збитків стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно.

Завданням дослідження є вдосконалення процесуального статусу потерпілого в частині надання йому права вимагати відшкодування (компенсації) шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням, вимагати накладення арешту на вклади, кошти на рахунках, майно підозрюваного, обвинуваченого або фізичної чи юридичної особи, яка, за законом, несе цивільну відповідальність, а також надання потерпілому можливості отримувати назад майно, яке вилучене в нього стороною обвинувачення, а саме дізнавачем, слідчим, прокурором. Потребує уточнення процесуальний статус цивільний позивача щодо можливості клопотати перед дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом про прийняття заходів забезпечення заявленого ним позову.

Необхідним є уточнення визначення завдання арешту майна, а також процесуального обов'язку слідчого, прокурора за клопотанням потерпілого, цивільного позивача або зі своєї ініціативи вживати заходів щодо забезпечення цивільного позову, ужиття необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, забезпечення збереження майна до вирішення кримінального провадження.

Насамперед потрібно зазначити, що необхідність відшкодування (компенсації) шкоди, завданої потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення, повинна впливати з обов'язку сторони обвинувачення здійснювати необхідні процесуальні дії в тому числі через інститут накладення арешту на майно. Ураховуючи те що питання накладення арешту на майно впливає в тому числі з необхідності відшкодування (компенсації) шкоди, завданої потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення, необхідно спочатку коротко розглянути окремі складники процесуального статусу потерпілого, цивільного позивача в частині обсягу їхніх прав вимагати відповідних дій від сторони обвинувачення з метою подальшого відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Для цього необхідно коротко проаналізувати стан законодавства в радянський період розвитку кримінального процесу, стан законодавства незалежних держав, що утворилися після розпаду СРСР. Також буде проаналізовано законодавство інших країн у порівнянні з положеннями чинного КПК України.

Процесуальні права потерпілого та цивільного позивача мають безпосередній зв'язок з інститутом накладення арешту на майно, бо останній спрямований і серед іншого на відшкодування (компенсації) шкоди, завданої потерпілому, цивільному позивачу. Відповідно, постає необхідність про розширення процесуального статусу вказаних учасників кримінального провадження щодо конкретизації їхніх прав на відшкодування (компенсацію) шкоди через інститут накладення арешту на майно.

Зазначимо, що процесуальний статус вказаних учасників кримінального провадження в певній частині залежить від намагання законодавця задовольнити потреби потерпілого та цивільного позивача в поновленні порушених прав, відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення. При цьому одним із критеріїв ставлення держави до інтересів потерпілого є нормативне забезпечення правоохоронних органів дієвими механізмами пошуку майна та можливості накладення арешту на це майно. У певній частині в наявності є проблема співвідношення державного примусу під час кримінального провадження з метою поновлення прав потерпілого від кримінального правопорушення й непорушення прав підозрюваних, обвинувачених та інших учасників кримінального провадження.

Розглядаючи процесуальний статус потерпілого, В.М. Тертишник слушно зауважив, що проблема захисту прав потерпілого стає найбільш актуальною проблемою процесуальної науки. За ставленням держави до потерпілих від кримінальних правопорушень можна робити судження щодо стану моральності в суспільстві (Тертишник, 2017: 197).

У зв'язку з викладеним необхідно погодитися з думкою А.В. Мельниченко щодо необхідності встановлення такої системи кримінальної процесуальної діяльності, за якої захист особи, її конституційних прав і свобод є пріоритетним, але при цьому забезпечувалося б ефективне проведення досудового розслідування, є одним із найголовніших напрямів діяльності правоохоронної системи України (Мельниченко, 2018: 25).

В.М. Тертишник до однієї з груп прав потерпілого відносить природно-юридичні права: право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням матеріальної та компенсації моральної шкоди. Ми поділяємо думку вказаного науковця, відповідно до якої для забезпечення своїх природно-юридичних прав необхідно реалізувати таку модель судочинства, за якої потерпілий мав би цілком достатні (до того ж рівня з обвинуваченим) процесуальні права й отримував би змогу якомога швидше скористатися такими правами (Тертишник, 2017: 187).

Так, відповідно до п. 17 ч. 3 ст. 42 КПК України, підозрюваний, обвинувачений має право вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, у порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися. Але, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК України, протягом кримінального провадження потерпілий має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом. Іншими словами, підозрюваний, обвинувачений має право вимагати відшкодування шкоди, а потерпілий лише має право на

відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, що підтверджує різкий контраст указаних прав між підозрюваним, обвинуваченим і потерпілим. Тобто вимагати відшкодування завданої шкоди потерпілий не має права, але таким правом володіє підозрюваний, обвинувачений, що завідомо ставить потерпілого в нерівноправне становище порівняно з підозрюваним, обвинуваченим.

Необхідно зазначити, що таке формулювання про право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди неповною мірою задовольняє потребам поновлення прав потерпілого.

Треба в цілому погодитися з пропозицією В.М. Тертишника, що, окрім визначених у ст. 56 КПК України, потерпілому варто надати право: вимагати компенсації заподіяної кримінальним правопорушенням моральної й фізичної шкоди та відшкодування шкоди за рахунок особи, винної в учиненні кримінального правопорушення, чи осіб, що несуть матеріальну відповідальність за її дії, а у випадках, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, – за рахунок держави; вимагати накладення арешту на вклади та майно обвинуваченого й ужиття інших передбачених законом заходів щодо відшкодування завданої йому кримінальним правопорушенням шкоди (Тертишник, 2017: 197–198).

Ураховуючи погляд В.М. Тертишника, п. 14 ч. 1 ст. 56 КПК України «Права потерпілого» ми пропонуємо викласти в такій редакції: «... вимагати відшкодування (компенсації) шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, у порядку, передбаченому законом, вимагати накладення арешту на вклади, кошти на рахунках, майно підозрюваного, обвинуваченого або фізичної чи юридичної особи, яка, за законом, несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і вжиття інших передбачених законом заходів щодо відшкодування завданої йому кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням майнової та/або моральної шкоди».

Розглядаючи кримінально-процесуальне законодавство іноземних країн, використовуючи порівняльно-правовий метод дослідження, зауважимо, наприклад, про увагу законодавця Республіки Білорусь до проблеми відшкодування фізичної, майнової або моральної шкоди, заподіяної безпосередньо злочином або передбаченим кримінальним законом суспільно небезпечним діянням неосудного, про що говорить той факт, що в КПК вказаної держави від 16 липня 1999 року передбачена окрема глава 17 «Цивільний позов у кримінальному процесі», де в ст. ст. 148–157 детально регламентовано вказані питання.

Відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 50 КПК «Права і обов'язки потерпілого» Республіки Білорусь, потерпілий має право отримувати назад майно, вилучене в нього органом, що веде кримінальний процес, як речові докази або з інших підстав; належні йому оригінали офіційних документів; належне йому майно, вилучене в особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння.

При цьому КПК України не містить такого права потерпілого, аналогічного за змістом у п. 20 ч. 1 ст. 50 КПК Республіки Білорусь, яке має безпосереднє відношення до інституту накладення арешту на майно, тому ми пропонуємо, ураховуючи вказаний п. 20 ч. 1 ст. 50 КПК Республіки Білорусь, доповнити ч. 1 ст. 56 КПК України «Права потерпілого» пунктом 14 такого змісту: «... отримувати назад майно, вилучене в нього стороною обвинувачення, а саме: дізнавачем, слідчим, прокурором, як речові докази або з інших підстав; належні йому оригінали документів; належне йому майно, вилучене в особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або інше суспільно небезпечне діяння».

Права цивільного позивача органічно пов'язані з правами потерпілого. З метою визначення процесуального статусу вказаного учасника кримінального провадження в попередні роки, зазначимо, що в цілому в радянській період цивільний позивач чи його представник мали право прохати орган дізнання, слідчого й суд про прийняття заходів забезпечення заявленого ними позову. Так, відповідно до ст. 54 КПК Російської РСФР (том 1, 1963: 99), ст. 55 КПК Білоруської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Білоруської РСР, 1968: 75), ст. 28 КПК Казахської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Казахської РСР, 1969: 78), ст. 61 КПК Литовської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Литовської РСР, 1972: 20), ст. 48 КПК Молдавської РСР (том 2, 1963: 142), цивільний позивач чи його представник мали право прохати орган дізнання, слідчого й суд про прийняття заходів щодо забезпечення заявленого ними позову.

При цьому ст. 61 КПК України «Цивільний позивач» не містить аналогічних положень, що обмежує його конкретизовані можливості в частині забезпечення заявленого ним позову. Так, ч. 3 ст. 61 КПК України зазначає, що цивільний позивач має права й обов'язки, передбачені цим Кодексом для потерпілого, у частині, що стосується цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення.

Ураховуючи викладене, ми пропонуємо доповнити ст. 61 КПК України «Цивільний позивач» частиною 4 такого змісту: «Цивільний позивач чи його представник мають право клопотати перед дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом про прийняття заходів щодо забезпечення заявленого ними позову».

Привертає до себе увага позиція законодавця Республіки Білорусь до забезпечення цивільного позову й виконання вироку в частині конфіскації майна. Так, ч. 1 ст. 156 «Забезпечення цивільного позову та виконання вироку в частині конфіскації майна» КПК Республіки Білорусь передбачає, що за наявності достатніх даних про заподіяння шкоди злочином або передбачених кримінальним законом суспільно небезпечним діянням неосудного, а також у разі виявлення майна, що підлягає спеціальній конфіскації, органи кримінального переслідування *зобов'язані* (курсив наш – А. Б.) ужити заходів щодо забезпечення цивільного позову й виконання вироку в частині конфіскації майна, які полягають у *виявленні майна, на яке може бути накладено арешт*; накладення в порядку, передбаченому ст. 132 цього Кодексу, арешту на майно обвинуваченого

або осіб, які несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну злочинними діями обвинуваченого або передбаченим кримінальним законом суспільно небезпечним діянням неосудного; забезпечення збереження майна до вирішення кримінальної справи в судовому розгляді.

Але норми КПК України 2012 року не містять указанного імперативного обов'язку для слідчого, прокурора про вжиття заходів щодо забезпечення цивільного позову й виконання вироку в частині конфіскації майна, які полягають у виявленні майна, на яке може бути накладено арешт; накладенні арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну діями обвинуваченого або передбаченим кримінальним законом суспільно небезпечним діянням неосудного; забезпечення збереження майна до вирішення кримінального провадження в судовому розгляді. Необхідно констатувати, що норми КПК Республіки Білорусь більш вимогливі до слідчого, прокурора в частині забезпечення, поновлення прав потерпілих. У цій частині КПК Республіки Білорусь, так би мовити більше, розвернутий у бік потерпілого, цивільного позивача.

Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство, можемо вказати, що в державах по-різному підходять до обов'язку слідчого щодо поновлення порушених прав потерпілого. Так, наприклад, ст. 29 КПК Латвійської Республіки від 21 квітня 2005 року передбачає, що слідчий зобов'язаний ужити всіх передбачених законом заходів щодо забезпечення відшкодування шкоди.

Розглядаючи проблему накладення арешту на майно, необхідно вказати, що КПК України 1960 року порівняно з КПК України 2012 року більш націлював слідчого, прокурора до вжиття необхідних заходів, спрямованих на забезпечення цивільного позову й можливої конфіскації майна. З метою підкреслення законодавчого вирішення вказаних питань у попередньому Кримінально-процесуальному кодексі наведемо відповідний зміст статей.

Так, ч. 1 ст. 29 КПК України 1960 року «Забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином, і виконання вироку в частині конфіскації майна» передбачала, що за наявності достатніх даних про те, що злочинном завдана матеріальна шкода або понесені витрати закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочину, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд *зобов'язані* були (курсив наш – А. Б.) ужити заходів щодо забезпечення цивільного позову. Відповідно до ч. 2 вказаної статті, прокурор пред'являв або підтримував поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочином, якщо цього вимагала охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не могли захистити свої права.

Також, згідно ч. 3 ст. 29 КПК України 1960 року, при провадженні в кримінальній справі про злочин, за який могла бути застосована додатковий захід покарання у вигляді конфіскації майна, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані були вжити заходів щодо забезпечення можливої конфіскації майна обвинуваченого.

Аналогічні норми містилися в КПК радянських республік колишнього СРСР. Так, ст. 70 КПК Литовської РСР передбачала також, що за наявності достатніх даних про завдання матеріальної шкоди злочином, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд були *зобов'язані* (курсив наш – А. Б.) ужити заходів щодо забезпечення пред'явленого чи можливого в майбутньому цивільного позову. Прокурор, який підтримує перед судом державне обвинувачення, був зобов'язаний пред'явити цивільний позов, якщо він не пред'явлений, у разі спричинення злочином матеріальної шкоди державній чи громадській власності, у разі спричинення злочином матеріальної шкоди особі, яка внаслідок неповноліття, хвороби, залежності від обвинуваченого чи інших причин позбавлена можливості захищати свої законні інтереси в суді й не має свого представника (Кримінально-процесуальний кодекс Литовської РСР, 1972: 43–44).

Також ставлення законодавця до проблеми забезпечення цивільного позову й передбаченої законом конфіскації майна було безпосередньо викладено в ст. 125 КПК України 1960 року, що мала назву «Обов'язок забезпечення цивільного позову і передбаченої законом конфіскації майна». Указана стаття передбачала, що слідчий за клопотанням цивільного позивача або зі своєї ініціативи був *зобов'язаний ужити заходів* (курсив наш – А. Б.) щодо забезпечення заявленого в кримінальній справі цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, склавши про це постанову. У справах про злочини, за які кримінальним законом передбачена конфіскація майна, слідчий *зобов'язаний* був ужити необхідних заходів щодо забезпечення виконання вироку в частині можливої конфіскації майна, склавши про це постанову.

Стаття 126 указанного КПК «Порядок забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна» зі змінами станом на 2 червня 2005 року потребує повного цитування через причину детальної регламентації вказаного порядку. Стаття передбачала, що забезпечення цивільного позову й можливої конфіскації майна провадиться шляхом накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії, де б ці вклади, цінності та інше майно не знаходилося, а також шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт. Накладення арешту на вклади зазначених осіб проводиться виключно за рішенням суду (Кримінально-процесуальний кодекс).

При цьому необхідно вказати, що можливість вилучення майна, на яке накладено арешт, узагалі не передбачена КПК України 2012 року.

Заслуговує на увагу формулювання положень ст. 175 КПК Російської РФСР, ст. 174 КПК Білоруської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Білоруської РСР, 1968: 359), ст. 174 КПК Грузинської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Грузинської РСР, 1961: 86), ст. 195 КПК Литовської РСР (Кримінально-процесуальний кодекс Литовської РСР, 1972: 55) «Накладення арешту на майно», які передбачали, що

з метою забезпечення цивільного позову чи можливої конфіскації майна слідчий зобов'язаний накладати арешт на майно обвинуваченого, підозрюваного чи осіб, які несуть, за законом, матеріальну відповідальність за їхні дії, чи інших осіб, у яких перебуває майно, яке придбано злочинним шляхом.

Відповідно до ст. 85 КПК Азербайджанської Республіки, слідчий повинен виконувати обов'язки у випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом, у тому числі вжити заходів щодо відшкодування матеріальних збитків, завданих учиненням злочином, а також щодо забезпечення спеціальної конфіскації, яка може бути застосована.

Що стосується кримінального процесуального законодавства України, то потрібно враховувати інтереси потерпілого саме в контексті дотримання нормативних вимог щодо виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. При цьому Закон, а саме абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК, передбачає, що слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, але вказане формулювання, що «слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів» неповною мірою забезпечує результативність, цього явно не достатньо для поновлення порушених прав потерпілого, цивільного позивача.

Тут необхідно відмітити саме імперативну вимогу законодавця до слідчого, прокурора, що вони саме зобов'язані (курсив наш – А. Б.) накладати арешт на майно з метою забезпечення цивільного позову чи можливої конфіскації майна. Указана імперативність відмічається в порівнянні з положеннями абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України в чинній редакції, що «слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів (курсив наш – А. Б.) з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні». Остання вимога менш категорична та імперативна в порівнянні з вимогою «зобов'язаний», що треба врахувати при викладенні пропозицій змін і доповнень до ст. 170 КПК України. Очевидно, що в КПК в цій частині є певні упущення, які не дають можливості насамперед стороні обвинувачення виконати вказані нормативні вимоги ч. 1 ст. 2 КПК щодо завдань кримінального провадження в частині захисту особи (у тому числі потерпілого, приміт наша – А. Б.), суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження (у тому числі потерпілого, приміт наша – А. Б.).

Ураховуючи викладене, ми пропонуємо абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України викласти в такій редакції: «Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Слідчий за клопотанням потерпілого, цивільного позивача або зі своєї ініціативи зобов'язаний ужити заходів щодо забезпечення заявленого в кримінальному провадженні цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, можливої конфіскації майна та можливого штрафу. Слідчий, прокурор зобов'язані вжити необхідних заходів з метою виявлення й розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, забезпечення збереження майна до вирішення кримінального провадження в судовому розгляді, зокрема, шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт, витребування необхідної інформації в Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб».

Також установлено, що абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК містить позицію, яка повторюється двічі, а саме: «Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб», яку належить виключити.

Висновки. За результатами дослідження запропоновані зміни та доповнення до КПК України, викладені нами в статті, урахування яких законодавцем посилять можливості забезпечення відшкодування збитків стороною обвинувачення через інститут накладення арешту на майно, дадуть додаткові процесуальні можливості потерпілому та цивільному позивачу.

Список використаних джерел:

1. Законодательство об уголовном судопроизводстве Союза ССР и союзных республик : в 2 т. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1963. Т. 1. 879 с.
2. Законодательство об уголовном судопроизводстве Союза ССР и союзных республик : в 2 т. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1963. Т. 2. 910 с.
3. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Белорусской ССР. Минск : Беларусь, 1968. 586 с.
4. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Казахской ССР. Алма-Ата : Казахстан, 1969. 656 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 16.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.06.2021).
6. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 № 1001-05. Дата оновлення: 19.11.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 16.06.2021).
7. Мельниченко А.В. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 294 с.
8. Тертишник В.М. Кримінальний процес України : підручник. 7-ме вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2017. 840 с.

9. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 № 907-IQ. Дата обновления: 29.06.2020. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420280&doc_id2=30420280#activate_doc=2&pos=27;-80&pos2=860;-88 (дата звернения: 16.06.2021).
10. Уголовно-процессуальный кодекс Грузинской ССР. Тбилиси : Издательство ЦК КП Грузии, 1961. 205 с.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-З. Дата оновлення: 14.04.2021. URL: <https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900295> (дата звернення: 16.06.2021).
12. Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia of 21.04.2005. Дата оновлення: 21.11.2019. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law> (дата звернення: 16.06.2021).
13. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской ССР. Вильнюс : Минтис, 1972. 562 с.
14. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 року. Дата оновлення: 18.05.1995. URL: <https://zakonbase.ru/content/base/5> (дата звернення: 16.06.2021).

References:

1. Zakonodatelstvo ob ugovnom sudoproizvodstve Soiuza SSR i soiuzykh respublik [Legislation on criminal proceedings of the USSR and the union republics]: in 2 volumes / M.: state publishing house of legal literature, 1963. T. 1. 879 p. [in Russian].
2. Zakonodatelstvo ob ugovnom sudoproizvodstve Soiuza SSR i soiuzykh respublik [Legislation on criminal proceedings of the USSR and the union republics]: in 2 volumes / M.: state publishing house of legal literature, 1963. T. 2. 910 p. [in Russian].
3. Kommentarii k Ugolovno-protcessualnomu kodeksu Belorusskoi SSR [Commentary on the Criminal Procedure Code of the Byelorussian SSR]. / Minsk. : publishing house «Belarus», 1968. 586 p. [in Russian].
4. Kommentarii k Ugolovno-protcessualnomu kodeksu Kazakhskoi SSR [Commentary on the Criminal Procedure Code of the Kazakh SSR] / Alma-Ata. : publishing house «Kazakhstan», 1969. 656 p. [in Russian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Law of Ukraine of April 13, 2012 № 4651-VI. Date of update: 16.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date: 16.06.2021) [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Law of Ukraine of December 28, 1960 № 1001-05. Date of renovation: 19.11.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (date of application: 16.06.2021) [in Ukrainian].
7. Melnychenko A.V. (2018). Zabezpechennia prav osoby na dosudovomu rozsliduvanni [Ensuring the rights of the person in the pre-trial investigation]: dis. ... Cand. jurid. Science: 12.00.09. Kyiv, 2018. 294 p. [in Ukrainian].
8. Tertyshnyk V.M. (2017). Kryminalnyi protses Ukrainy [Criminal procedure of Ukraine]: textbook. 7th ed., Supplement. and processing. Kyiv: Alerta, 2017. 840 p. [in Ukrainian].
9. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Azerbaidzhanskoi Respubliki [Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan] dated July 14, 2000 No. 907-IQ. Updated date: 06/29/2020. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420280&doc_id2=30420280#activate_doc=2&pos=27;-80&pos2=860;-88 (date of application: 16.06.2021) [in Russian].
10. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Gruzinskoi SSR [Criminal Procedure Code of the Georgian SSR] / Tbilisi. : publishing house of the Central Committee of the Communist Party of Georgia, 1961.205 p. [in Russian].
11. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Respubliki Belarus [The Criminal Procedure Code of the Republic of Belarus]: Law of the Republic of Belarus dated July 16, 1999 No. 295-3. Updated date: 04/14/2021. URL: <https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900295> (date of application: 06/16/2021) [in Russian].
12. Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia of 21.04.2005. Updated date: 11/21/2019. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law> (date of application: 16.06.2021) [in English].
13. Ugolovno-protcessualnyi kodeks Litovskoi SSR [Code of Criminal Procedure of the Lithuanian SSR] / Vilnius. : publishing house «Minthis», 1972. 562 p. [in Russian].
14. Ugolovno-protcessualnyi kodeks RSFSR [The Code of Criminal Procedure of the RSFSR] as dated October 27, 1960 Date of update: 05/18/1995. URL: <https://zakonbase.ru/content/base/5> (date of application: 06/16/2021) [in Russian].